

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՒ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«ՇԻՐԱԿԻ Մ. ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝

Բայի ուսուցումը միջին դպրոցում

Ուսուցչուհի՝

Գոհար Ղազարյան

(անուն, ազգանուն, հայրանուն)

/«Գառնառիճի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ/

Գյումրի 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն 3

ԳԼՈՒԽ 1-ԻՆ

Բայի ուսուցումը միջին դպրոցում..... 5

1.1 Ուսուցման նորագույն տեխնոլոգիաների ու մոտեցումների դերը հայոց լեզվի դասավանդման գործընթացում 5

ԳԼՈՒԽ 2-Ը

Բայի ուսուցման արդյունավետ մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները միջին դպրոցում 12

Եզրակացություններ 16

Օգտագործված գրականության ցանկ 18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես գիտենք, արդի կրթական չափորոշիչները սահմանում է նոր կարողունակությունների համակարգ թե՛ սովորողների, թե՛ դասավանդողների համար:

Նորագույն կրթական տեխնոլոգիաների ներդրումը դպրոցում իր հետ բերել է բազմաթիվ հրամայականներ, և կրթական ոլորտը ամենօրյա ռեժիմով արդիականացվում է, ընդ որում ոչ միայն դասավանդողներն են գիվում համապատասխան նոր մեթոդամանկավարժական գիտելիքներով, այլև գնալով փոխվում է նաև սովորողի դերակատարումը: Բարեփոխումների համապատկերում վերաբժնորվել են նաև բոլոր ուսումնական առարկաների դասավանդման նպատակներն ու վերջնարդյունքները: Անհերքելի փաստ է, որ լեզուների ուսումնասիրությունն ընդլայնում է սովորողի աշխարհայացքը, նպաստում հաղորդակցման և հանրամշակութային կարողությունների ձևավորմանը, լեզվական նորմերի ընկալմանը: Հանրակրթական դպրոցում հայոց լեզվի դասավանդումը ինչպես աջակցում է սովորողների ընդհանուր խոսքային կարողությունների զարգացմանը, այնպես էլ վերջիններիս մոտ ձևավորում նոր հմտություններ ու կարողություններ՝ հիմք հանդիսանալով մյուս ուսումնական առարկաների ուսումնասիրության համար: Ակնհայտ է, որ հայոց լեզվի առարկայական չափորոշչով սահմանված վերջնարդյունքին հասնելու գործընթացը պահանջում է երկարատև ու համակարգված աշխատանք, որտեղ կարևոր են և՛ սովորողի նախաձեռնողականությունն ու մոտիվացիան, և՛ ուսուցչի մասնագիտական որակները: Հայոց լեզվի դասավանդման շրջանակներում հույժ կարևոր է թե՛ գրավոր, թե՛ բանավոր խոսքը, որոնք փոխլրացնում են միմյանց:

Վերը նշած համագործակցության կայացման և ցանկալի վերջնարդյունքի հաստատմանը մեծապես կարող է օգնել կրթական համակարգի արդիականացումը: Ավանդական մոդելով պլանավորված դասն այլևս չի կարողանում բավարարել նոր մտածողություն ու կրթական կարիքներ ունեցող սովորողների կրթական պահանջմունքները, ուստի հարկավոր է մեծապես վերանայել դասի պլանավորման գործընթացը: Մեր մանկավարժական գործունեության փորձին հղում անելով կարող ենք փաստել, որ ինտերակտիվ տեխնոլոգիաների ներդրումը, ՏՀՏ բաղադրիչի

կիրառումը դասի ժամանակ ավելի արդյունավետ ու արգասաբեր կարող են դարձնել բուն ուսուցման գործընթացը:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ նորարարություններով պայմանավորված՝ կրթական բարենպաստ միջավայրի ապահովումը սովորողի համար ստեղծում է անհրաժեշտ ազդակներ, որպեսզի դասապրոցեսը դիտարկվի ոչ թե հարկադրանք, այլ սեփական հետաքրքրությունները, գաղափարներն ու ներուժը համակարգելու ու տեսանելի արդյունք ստանալու հարթակ:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը

Սույն հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել ուսուցչի կողմից ճիշտ պլանավորված դասի դերը «Հայոց լեզու» ուսումնական առարկայի դասավանդման շրջանակներում սովորողների իմացական ու գործնական կարողությունները զարգացնելու առումով:

Հետազոտության նպատակը

Սույն հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել ակտիվ ու աշակերտակենտրոն դասի դերը սովորողների գիտելիքների ձեռքբերման ու ամրակայման, համագործակցային, նախաձեռնողական, ստեղծագործական և այլ կարողունակությունների զարգացման գործում, ինչպես նաև ցույց տալ հայոց լեզվի դասավանդման շրջանակներում ուսուցչի դերը վերը թվարկած կարողությունները ձևավորելու հարցում:

Հետազոտության խնդիրը

Հետազոտության խնդիրն է սահմանել հայոց լեզվի դասի շրջանակներում բայի ուսուցման կազմակերպման արդյունավետության բարձրացման եղանակները:

ԳԼՈՒԽ 1. ԲԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ՄԻՋԻՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

1.1 Ուսուցման նորագույն տեխնոլոգիաների ու մոտեցումների դերը հայոց լեզվի դասավանդման գործընթացում

Արդեն իսկ իրողություն է, որ դասավանդման նորագույն տեղնոլոգիաների, մեթոդական հնարների կիրառումը ուսուցչին թույլ է տալիս կառավարելի դարձնել դասարանն ու ապահովել սովորողների համաչափ մասնակցությունը դասին: Նմանօրինակ հնարների ու տեխնոլոգիաների կիրառումը սովորողի առաջ բացում է ստեղծագործ մոտեցումներ ցուցաբերելու, ինքնուրույն գործելու, կարծիք ու տեսակետ հայտնելու լայն հնարավորություններ: Այս կերպ դասի փուլերը հստակ տարանջատվում են, լրացնում միմյանց, ինչն իր հերթին նպաստում է, որ դասարանը չկորցնի ակտիվությունը: Եթե դասը հետաքրքիր է, ակտիվ, ապա սովորողը հաճույքով է մասնակցում դասին:

Դասավանդման մեթոդները պայմանականորեն կարելի է բաժանել 2 խմբի՝ ավանդական և ժամանակակից: Ավանդական ենք անվանում զննական, բացատրական այն մեթոդներին, որոնց հիմքում ընկած է գիտելիքի պարզ փոխանցումը սովորողին, իսկ ժամանակակից մեթոդական համակարգը ոչ թե նախատեսում է ուսուցչի կողմից պատրաստի գիտելիքի մատուցում, մտապահում և վերարտադրություն, այլև ուսուցման ակտիվ ճանաչողական և պրակտիկ գործունեության ընթացքում գիտելիքի, հմտության, կարողության ձեռքբերում: Ժամանակակից ուսուցման ձևերի շարքում կառանձնացնենք ինտերակտիվ ուսուցման տեխնոլոգիաները:

Առհասարակ ցանկացած ինտերակտիվ հնարի կիրառման ժամանակ սովորողները ձեռք են բերում ինքնուրույնություն, սովորում են աշխատել թիմերով՝ մեկը մյուսին օգնելով, ազատվում են տարբեր տեսակների բարդություններից, վախերից, սովորում են լսել միմյանց, զարգանում են նրանց մտածելու, երևակայելու, ստեղծագործելու կարողունակությունները: Այս տեխնոլոգիաներն իրենցից ենթադրում են սովորողների միջև փոխգործակցային մոտեցումների ապահովում դասի ժամանակ:

Ինտերակտիվ մեթոդը կարելի է համարել ակտիվ մեթոդների առավել ժամանակակից ձև: Այս հասկացությունը ծագել է անգլերեն «interact», «inter-փոխադարձ», «akt-գործել» բառերից: Ինտերակտիվ ուսուցումը երկխոսությամբ ուսուցում է, որի ընթացքում

սովորողները համագործակցում են ոչ միայն դասավանդողի, այլև միմյանց հետ: Ինտերակտիվ ուսուցման ժամանակ դասավանդողը նոր գիտելիքներ փնտրելու իր հանձնարարություններով մասնակիցներին ուղղորդում է անկախ հետազոտությունների կատարմանը:

Դասին կիրառվող տարատեսակ փոխգործուն մեթոդների առկայությունը սովորողին օժտում է հետևյալ հմտություններով՝

•ինքնուրույնություն, կոլեկտիվ աշխատանքում սեփական ներուժը կիրառելու կարողություն,

•մեղիահմտությունների զարգացում, հետազոտելու, համացանցում որոնելու հմտություններ,

•թվային միջոցները գործածելու հմտություններ, տեխնոլոգիական հմտությունների զարգացում,

•անկաշկանդ ինքնարտահայտվելու կարողունակություն, ինքնահսկում, հաղորդակցական կարողունակությունների զարգացում:

Կրթության մատչելիությունն ու հասանելիությունը հասարակության զարգացման ու առաջընթացի հիմնական անկյունաքարերից են, ուստի նորագույն տեխնոլոգիաներով հեղեղված այս ժամանակաշրջանում մանկավարժի գործառույթներից է նաև սովորողին դեպի կրթություն շահագրգռելը, մոտիվացնելը, խոսուն ու գործնական օրինակներով կրթության դերն ու նշանակությունը կարևորելը, վերջինիս մոտ ինքնուրույնության, նախաձեռնողական ու ստեղծագործական ունակությունների ձևավորելը: Կարծում ենք՝ կրթության ոլորտում առկա խնդիրների հաղթահարումը մեծապես կախված է նաև այն հանգամանքից, որ սովորողի ու ուսուցչի միջև գործի համագործակցություն, վստահություն և հարգանք: Մանկավարժական այս մոտեցումը ժամանակի ընթացքում հնարավորություն կտա լուծելու մեր առջև դրած խնդիրը, այն է՝ սովորողի մոտ զարգացնել ինքնուրույնություն և նախաձեռնողականություն: Մանկավարժական աշխատողը պարտավոր է սովորողների մեջ զարգացնել ինքնուրույնություն, նախաձեռնություն և ստեղծագործական ունակություններ»: Կրթության պահանջների բնականոն

իրականացումը մեծապես պայմանավորված է ուսուցչի աշխատանքից. Որքան բարձր են վերջինիս մասնագիտական ու մարդկային որակները, ինքնազարգանալու, նորը սովորողու ցանկությունը, այդքան ուսուցիչը շատ բան ունի տալու մատաղ սերնդին: Ուստի կարող ենք ասել, որ ՀՀ կրթական համակարգում հաղթանակներն բու պարտությունները կախված են այդ թվում նաև ուսուցչի աշխատանքից: Այն ուսուցիչները, ովքեր ավելի փորձառու են, քաջատեղյակ են ավելի հետաքրքիր, արդյունավետ և համարձակ դասավանդման մեթոդներին: Այս պարագայում հավանականությունն ավելի մեծ է, որ վերջիններս կարող են կառուցել արդյունավետ անհատական դասեր և ապահովել շարունակական ուսուցում: ՏՄանկավարժական աշխատողը պարտավոր է հետևողականորեն կատարելագործել իր առարկայական և մասնագիտական գիտելիքներն ու հմտությունները, իրականացնել ստեղծագործական և հետազոտական աշխատանքներ»: Անշուշտ, ուսուցիչն է դասի ղեկավարը, նրա առանցքային է սովորողների կրթության ու դաստիարակության հարցում, այնուամենայնիվ արդի կրթական համակարգում խրախուսվում է հատկապես աշակերտակենտրոն ուսուցման մոդելը, որչտեղ սովորողը կարող է դուրս գալ լսողի պասիվ դերից՝ դառնալով դասի ըն թացքի անմիջական ճարտարապետը:

Լեզուն մտածողության միջոց է, հայոց լեզու ուսումնասիրելու ընթացքում պիտի զարգանան սովորողի քննադատաբար և պատկերավոր մտածելու, երևակայություն դրսևորելու, ստեղծարարության, ինչպես նաև բանավոր և գրավոր խոսքով իր մտածումները, անհանգստությունները ձևակերպելու և վերարտադրելու կարողությունը: Այսինքն՝ հայոց լոզվի և գրականության ուսումնասիրության հիմնական նպատակը բանավոր և գրավոր խոսք կառուցելու, տեքստ ստեղծելու ուսուցումն է:

Լեզվական և հաղորդակցական կարողություններն անկյունաքարային են ցանկացած գործունեություն ծավալելու ընթացքում: Այս կարողունակության բնականոն զարգացումով է պայմանավորված նաև հանրակրթական հաստատությունում սովորողի զարգացումն ու մտավոր առաջընթացը, ուստի և ցանկացած ուսումնական գործընթացի անբաժանելի ու փոխկապակցված բաղադրիչը հենց բնականոն զարգացող հաղորդակցումն է: Շատ կարևոր է հայոց լեզվի դասաժամի ընթացքում պայմաններ ստեղծել, որ դասի ընթացքում սովորողի դերը լինի ավելի ակտիվ, նա ուղղակի կերպով

լինի դասի ընթացքի կենտրոնում, չլինի պասիվ, այլ հնարավորինս շատ խոսի, մեկնաբանի, կարծիք հայտնի: Ակտիվ խոսքը հնարավորություն է տալիս, որ սովորողն ավելի արագ զարգացնի կապակցված խոսքը, հղկի, կոկի, գեղեցկացնի այն: Անշուշտ, կապակցված խոսքին դրական հատկանիշներ տալու համար հարկ է, որ դրան նախորդած մյուս փուլերը՝ լեզվական հիմնական միավորների ուսուցումը, բառային ֆոնդի հարստացումը, քերականական կառուցվածքի ձևավորումը նույնպես իրականացված լինեն արդյունավետ, քանի որ հենց այս հենքի վրա է, որ սովորողն ունենում է լիարժեք կապակցված խոսք:

Միջին դպրոցում սովորողների ստացած գիտելիքները համակարգված կերպով ընդլայնում են հայոց լեզվի տարբեր բաժիններից տարրական դասարաններում սովորողների ձեռք բերած պատկերացումները: Ուստի ծավալային ու բովանդակության խորքայնության առումով դրանք գերազանցում են ուսուցման նախորդ օղակում ստացած գիտելիքներին: Այս ամենով պայմանավորված՝ կարևոր ենք համարում, որ յուրաքանչյուր ուսուցանվող թեմա լինի համակողմանի ու խորը ուսումնասիրված, չկրի մեխանիկական վերարտադրման բնույթ, կապակցվի գործնական հմտությունների հետ:

7-12-րդ դասարանների հայոց լեզվի ուսումնառության համար սահմանվել են հետևյալ հիմնական և ենթահասկացությունները՝

• Հաղորդակցում՝ բանավոր հաղորդակցում, գրավոր հաղորդակցում, ոչ խոսքային հաղորդակցում:

• Լեզվական համակարգ հայերենի հնչյունական, բառակազմական, քերականական համակարգեր:

• Մտեղծարարություն՝ տեքստի փոփոխում և ստեղծում, նախագիծ:

• Ինքնություն՝ վերաբերմունք և արժևորում:

Խոսելով հայոց լեզվի դասին սովորողների համաչափ ներգրավվածության, իմացական ու գործնական կարողությունների անցնում զարգացման մասին՝ կրկին պետք է անդրադառնանք դասի պլանավորմանն ու նախագծմանը: Այս համատեքստում կիրառվող ինտերակտիվ մեթոդական հնարներից մայրենիի դասին կարելի է կիրառել,

- ✓ S-աձև աղյուսակ
- ✓ Մ-աձև աղյուսակ
- ✓ Շրջագայություն անցած թեմաների էջերով
- ✓ Ձևագնդի
- ✓ Խճանկար
- ✓ Մտագրոհ
- ✓ Վեների դիագրամ
- ✓ Դասի զեկուցող
- ✓ Սատանի հնար

Նմանօրինակ հնարների կիրառումը սովորողի առաջ բացում է ստեղծագործ մոտեցումներ ցուցաբերելու, խոսքը հղկելու, բառային պաշարը հարստացնելու և ի վերջո բուն իմացական գործընթացն ավելի նպատակային կառուցելու լայն հնարավորություններ: 7-րդ դասարանում՝ ձևաբանության ուսուցման շրջանակներում, առաջադրանքների կատարման ընթացքում ինտերակտիվ մեթոդների կիրառությունը մեծ հետաքրքրություն է առաջացնում միջին դպրոցի սովորողների շրջանում: Նրանց միջև ձևավորվում է առողջ մրցակցություն, իրար օգնելու, սովորեցնելու ցանկություն, որն էլ, իր հերթին, կարող է դրական ազդեցություն ունենալ վերջիններիս առաջադիմության վրա:

Հայոց լեզվի դասին շատ կարևոր է նոր նյութի հաղորդման ընթացքի ճիշտ կազմակերպումը: Նոր նյութի բացատրության ժամանակ պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ աշակերտը միանգամից չի կարող շատ բան սովորել: Հետևաբար՝ նոր նյութը բացատրելիս ուսուցիչը պետք է ուշադիր լինի, որպեսզի չգերազանցի այդ ծավալը: Ծավալը գերազանցելու դեպքում աշակերտի աշխատանքային հիշողությունը չի կարողանում հասկանալ նոր նյութը: Այդ առումով նոր նյութ բացատրելիս շատ կարևոր է այն փոքր կտորներով բացատրելը: Նյութը ներկայացնելուց հետո անհրաժեշտ է կանգ առնել, հարցերի միջոցով՝ արդյո՞ք հասկանում են սովորողները նոր ներկայացված նյութը, ապա գտնել իրավիճակային լուծումներ: Կարող ենք ասել, որ միայն տեսական գիտելիքը որևէ հիմնաքարային ազդեցություն չի կարող ունենալ սովորողի իմացական

կարողություններն ամրապնտելու առումով, քանի որ գործնական պարապունքների բացակայության պարագայում, սովորողի մոտ ուսուցանվող նյութը կունենա մեխանիկական բնույթ: Ուստի և ակտիվ ու աշակերտակենտրոն ուսուցման պարագայում ուսուցիչը կարող է այնպիսի մեթոդական հնարներ ընտրել, որ ամեն կերպ խրախուսի սովորողի ինքնուրույնությունը, տեսական գիտելիքի գործնական կիրառությունը: Հայոց լեզվի դասավանդման գործնական նպատակն է, որ սովորողը կարողանա տեսական գիտելիքը կիրառել գործնականում, կազմի նախադասություններ, կարողանա կատարել բառերի ձևաբանական, բառակազմական և շարահյուսական վերլուծություններ:

Այս նպատակներին հասնելու համար ուսուցիչը պետք է կարողանա մտածված ընտրի և ուսուցանի յուրաքանչյուր դասի բովանդակությունը, ճիշտ օգտագործի դասվանդման մեթոդներն ու օգտագործվող միջոցները:

Դասի ժամանակ անհրաժեշտ է կիրառել ուսուցման տարբեր ձևեր և մեթոդներ՝ հանդես բերելով նոր մոտեցումներ, ավանդականի հետ նոր մեթոդների համակցում: Նախագծային ուսուցման մեթոդի շրջանակներում ևս կարելի է գործնական աշխատանքն հանձնարարել սովորողներին, որի շրջանակներում նրանք կհետազոտեն, կպրպտեն, կկուտակեն անհրաժեշտ տեղեկատվություն: Չնական մեթոդները, գրույցի մեթոդը նույնպես կարող են նպաստել սովորողների աշխատունակության բարձրացմանը: Ստացվեց, որ այս կերպ բոլոր սովորողները սկսեցին աշխատել, որևէ մեկը պասիվ դաշտում չմնաց, իսկ արդյունքում զարգացան նրանց գործնական կարողությունները: Իհարկե, նորարարական մոտեցումներն ուսումնադաստիարակչական գործընթացում անչափ կարևոր են, սակայն նշենք նաև, որ չենք բացառում ավանդական մոտեցումների օգտագործումը՝ հարց ու պատասխանը, նյութը վերհիշելը, վարժանքները, ուսուցչի բացատրական խոսքը, որոնք այսօր էլ կարևոր են ու անհրաժեշտ ուսուցման համար: Այսպիսով, աներկբա է, որ ժամանակակից կրթության առանցքային հիմնախնդիրներից է ստեղծագործ, անկախ գործող, նախաձեռնող ու նախագծող սերնդի ձևավորումը: Հենց այս կարողությունների ձևավորմամբ

է պայմանավորված մարդկության առաջընթացը, որն այսօր աննախադեպ
կերպով շոշափելի է դարձել:

ԳԼՈՒԽ 2-Ը

Բայի ուսուցման արդյունավետ մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները միջին դպրոցում

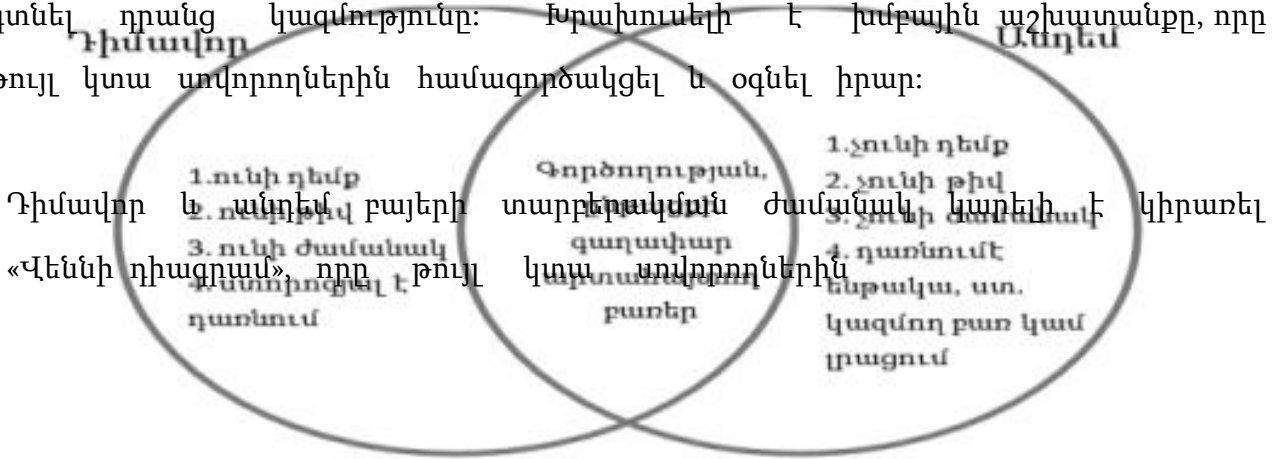
Ձևաբանության ուսուցման դպրոցական ծրագիրը բավականին ծավալուն է:

Միջին դպրոցի 7-րդ դասարանից սկսած՝ սովորողները հաջորդաբար ուսումնասիրում են խոսքի մասերը, այդ թվում՝ բայը, որն առանձնանում է իր քերականական հարուստ կարգերով ու խոնարհման ձևերով: Անչափ կարևոր է բայի դերը մտածողության, խոսքի ձևավորման և հաղորդակցման գործում: Նպատակահարմար է բայի ուսուցումը սկսել նախորդ դասարաններում ստածած գիտելիքների վերհիշմամբ: Այս պարագայում կարելի է կիրառել «մտագրոհ» մեթոդական հնարը: Կարելի է խմբային աշխատանքի միջոցով վերհիշել բայի քերականական կարգերը՝ հանձնարարելով, որ յուրաքանչյուր խումբ առանձնացնի սահմանումներ և օրինակներ որևէ քերականական կարգի մասին, որին արդեն ծանոթ է: Այդ գիտելիքների ակտիվացումից հետո միայն ուսուցիչը կարող է մեծացնել գիտելիքների ծավալը: Ա. Բահաթրյանի կարծիքով բարձր դասարաններում դասավանդվող քերականության դասընթացը տարրական դասարաններում դասավանդվող քերականությունից պետք է տարբերվի ոչ միայն իր նյութով, այլ նաև նպատակներով. «Քերականությունը միշտ և անհապաղ պիտի առաջ ածվի, հանգի լեզվից և ոչ երբեք քերականությունից, քանի որ բովանդակությունը ձևի հայրն է: Բացի դրանից, որտեղ հնարավոր է, լեզվի կանոնները չպիտի տրվեն երեխաներին, այլ նրանք ուսուցչի առաջնորդությամբ իրենք պիտի գտնեն այդ կանոնները...»:

Հաջորդիվ ուսուցչի գերխնդիրն է սովորողներին ծանոթացնել բայի դրսևորման երկու ձևերին՝ դիմավոր և անդեմ: Այս ընթացքում գերխնդիր է նաև արդյունավետ կերպով սովորողներին մատուցել բայի խոնարհման ամբողջ համակարգը՝ եղանակներն իրենց ժամանակային ձևերով, ածանցավոր, անկանոն, պակասավոր բայերի խոնարհման

առանձնահատկություններով:

Բայաձանցների ուսուցման ժամանակ կարելի է աշխատանքն իրականացնել աղյուսակների միջոցով: Դրանք չորսն են: Սուկածացներ «ան, են, ն, չ», պատճառական բայեր «ացն, եցն, ցն», բազմապատկական ածանցներ «ատ, ոտ, կոտ, տ», կրավորական ածանցներ «վ»: Կարելի է հանձնարարել նախադասություններից դուրս գրել բայերն ու գտնել դրանց կազմությունը: Խրախուսելի է խմբային աշխատանքը, որը թույլ կտա սովորողներին համագործակցել և օգնել իրար:

Դիմավոր և անդեմ բայերի տարբերական ժամանակ կարելի է կիրառել «Վեննի դիագրամ», որը թույլ կտա սովորողներին

Դիմավոր և անդեմ ձևերի տարբերական համար կարելի է սովորողներին առաջարկել նախադասություններ: Դրանց շուրջ հետազոտություններ կատարելով՝ սովորողներ պետք է փորձեն կատարել ինքնուրույն եզրահանգումներ: Սովորողները, համեմատություն անցկացնելով դրանց միջև, կնշեն գործողությունն արտահայտելու ձևը, եղանակը:

1-ին օրինակ՝

Գետակի վրա թեքվել է ուռին Ու նայում է լուռ վագոդ ջրերին:

2-րդ օրինակ՝

Ձորքի հետևում կանգնեցրել էին հարբեցրած փղերին:

3-րդ օրինակ՝

Միջօրեի արեգակի հրաշեկ գունդը հոգնած թեքվում էր դեպի արևմուտք:

Թեքվել է	վազող
Կանգնեցրել էին	հարբած
Թեքվում էր	հոգնած

Սովորողները կաշխատեն խմբերով: Նրանք կորոշեն և կընդգծեն ստորոգյալներն ու կառնեն երկայուն աղյուսակի մեջ: Ուսուցչի ուղղորդող հարցադրմամբ սովորողները կբացահայտեն, որ դրանք, գործողություն արտահայտելով հանդերձ, ցույց են տալիս, թե ո՛վ (ովքե՛ր) է կատարում այն (ուռի՛ն, գունդը, գորքը), կատարողը (կատարողները) քանի՛սն է, ե՛րբ է կատարվում, այսինքն՝ դեմք, թիվ, ժամանակ.հասկանիշներ, որոնք հատուկ են դիմավոր բայերին: Ուղղորդող հարցերին պատասխանելով՝ աշակերտները կգան այն եզրակացության, որ դիմավոր լինելու հանգամանքը պայմանավորվում է (կոնկրետ այս օրինակներում) օժանդակ բայի գոյությամբ: Միաժամանակ քննարկումների ճանապարհով կհանգեն այն կարծիքին, որ առանց օժանդակ բայի՝ թեքվել, նայում, կանգնեցրել, մրավում բայերը անդեմ ձևեր կլինեն: Պրոֆեսոր Ա.Աբրահամյանը, խոսելով դերբայների նշանակության ու դերի մասին, գրում է. «Հայերենի բայի խոնարհման համակարգի մասին, սակայն, ամբողջական պատկերացում չի կարելի կազմել առանց դերբայների: Դրա մասին են վկայում անալիտիկ կազմություն ունեցող դիմավոր ձևերը, ուր հիմնական դերը պատկանում է դերբայներին»: Աշակերտների կատարած յուրաքանչյուր քայլին պետք է հաջորդի «ինչու՞», «ինչպե՞ս», «ուրեմն՝», «հետո՞ ինչ», «այսինքն՝» և նման այլ արտահայտություններ, որոնք նրանց կարող են մղել մտածելու, որոնելու, վերլուծածը տարբեր դատողությունների օգնությամբ համադրելու և եզրակացություններ անելու: Լեզվական այս իրողությունն ուսուցանելիս կարևորում ենք զննականության մեթոդը: Սովորողների դիտողական ունակությունները զարգացնելու, հիշողությունն ամրակայելու նպատակով կարելի է կազմել աղյուսակ, ուր երկու սյունակով

կգրենք բոլոր դերբայներն ու դրանց վերջավորությունները: Ապա կհանձնարարենք, որ աղյուսակին համապատասխան սովորողները վերցնեն տարբեր բայեր և ավելացնելով վերջավորությունը՝ կազմեն նոր դերբայներ ու անվանեն դրանք: Սովորողները կաշխատեն գույգերով:

Անկախ դերբայներ	Ձևաբայեր
Անորոշ՝ -ել, -ալ	Անկատար՝ -ում
Ենթակայական՝ -ող, -ացող	Ապակատար՝ -ու (-ելու, -ալու)
Համակատար՝ -իս (-ելիս, -ալիս)	Վաղակատար՝ -ել, -ացել
Հարակատար՝ -ած, -ացած	Ժխտական՝ -ի, -ա

Բայի եղանակների ու ժամանակային ձևերի ուսուցման ժամանակ ևս հարկավոր է սովորողներին պահել դասի կենտրոնում: Ավանդական դասախոսություններն այդքան էլ արդյունավետ չեն նման բարդ թեմայի ուսուցման ժամանակ: Ուստի և սովորողները պետք է ակտիվ աշխատեն գույգերով, խմբերով, օրինակներից գնան դեպի սահմանումնոր, տրված սահմանումների հիման վրա բերեն օրինակներ: Պետք է փորձել հնարավորինս բացառել գրատախտակից սովորողի մեխանիկական արտագրությունները: Պետք է սովորողներին թույլ տալ խմբերով խոնարհել տրված բայերը, կազմել տարբեր եղանակների բայերի խոնարհման աղյուսակներ, համեմատել դրանք, գտնել նմանություններն ու տարբերությունները, կազմեն կապակցված խոսք տարբեր եղանակներով դրված բայերով: Սովորողները պետք է կարողանան բացատրել ու առանձնացնել դրանց առանձնահատկությունները, տրված բայերով կազմել դարձվածքներ, գործածել դրանք բանավոր և գրավոր խոսքում:

Այսպիսով, կարծում ենք, որ աշակերտակենտրոն մոտեցումները քերականության

Ուսուցման ժամանակ շատ կարևոր են: Այս դասընթացն է, որ դրվում է սովորողների լեզվամտածողության զարգացման հենքում, նրանց գրագետ ու մաքուր խոսքային կարողության զարգացման ակունքում: Ուստի հարկավոր է մոտիվացնել ու խրախուսել սովորողներին, տալ նրանց

պարտականություններ և խնդիրներ ու չմիջամտել՝ թույլ տալով, որ սովորողն
ինքուրույն փնտրի ու գտնի այն, ինչն իրեն հարկավոր է:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, սույն թեմայի ուսումնասիրության արդյունքում կատարեցինք մի շարք եզրահանգումներ, որոնք կներկայացնենք ստորև: Հայոց լեզվի դասաստամին ինտերակտիվ մեթոդների իրականացումը լուծում է մի շարք մանկավարժական խնդիրներ, դրանցից են՝

- Միջին դպրոցում հայոց լեզվի դասավանդման ընթացքում նորագույն տեխնոլոգիաների, ինտերակտիվ մեթոդական հնարների կիրառումը նպաստում է սովորողների մոտ ինքնուրույնության, նախաձեռնողականության և ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը:
- Աշակերտակենտրոն դասերի իրականացումը, փոխգործուն աշխատանքը հայոց լեզվի դասին նպաստում է սովորողների կոլեկտիվ մտածողության զարգացմանը, սովորել սովորեցնելով կարողունակության ձևավորմանը:
- Գործնական աշխատանքի իրականացումը հայոց լեզվի դասավանդման ընթացքում սովորողների համար հնարավորություն է ստեղծում տեսական գիտելիքները համադրել գործնական կարողությունների հետ: Գործնական աշխատանքների ժամանակ սովորողը սովորում է հետազոտել, վերլուծել, փնտրել, համակարգել տեղեկատվությունը, եզրահանգումներ կատարել:
- Ինքնուրույնությունը, որը սովորողը ստանում է գործնական աշխատանքի ժամանակ, նպաստում է վերջինիս աշխատունակության ու մոտիվացիայի բարձրացմանը:
- Դասին սովորողների դերի ակտիվության ապահովումը զարգացնում է քննադատական մտածողություն ու դատողություններ կատարելու կարողություն:
- Միջին դպրոցում բայի ուսուցման ժամանակ զննական մեթոդի կիրառությունը թույլ է տալիս, որ սովորողն

ավելի խորքային ընկալի դասի նյութը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբրահամյան Ա., «Հայերենի դերբայները և նրանց ձևական նշանակությունը», Երևան, 1953:
2. Բահաթրյան Ա., «Մայրենի լեզվի ուսուցումը տարրական դպրոցների մեջ, «Մանկավարժական թերթ», թիվ1-6, Թիֆլիս, 1878:
3. «Հայոց լեզու», ծրագիր հանրակրթական դպրոցի 7-12-րդ դասարանների համար: